

Vincent van Gogh vonás-agressziója és öngyilkossága

Pezenhoffer Ibolya, Gerevich József

Addiktológiai Kutató Intézet, Budapest

201

Összefoglalás: Bár Vincent van Gogh élete, életműve és betegsége az elmúlt évtizedekben kitüntetett figyelmet kapott a szakirodalomban, vonás-agressziójának és öngyilkosságának az összefüggéseit mindmáig nem vizsgálták. Jelen tanulmány a festő öngyilkosságához vezető útján megfigyelhető prediktív tényezőket követi nyomon a vonás-agresszió tükrében. Az elemzés során biográfiai dokumentumokat, kórtörténeti adatokat, valamint leveleket és korábbi kutatás eredményeit használtuk fel. Az öngyilkosság disztális rizikótényezői között pozitív családi anamnézis, gyermekkori traumák (érzelmi depriváció, a Vincent névvel összefüggő identitás-problémák), csavargó, otthontalan életforma, párkapcsolati kudarcok, valamint rohamokban jelentkező pszichotikus epizódok emelhetők ki. A proximális tényezők közül tragikus barátsága Gauguin-nel (szerelmi frusztráció), Theo öccse házassága (mint veszteségélmény), és az öndestrukcióra való hajlam nevezhetők meg. Mindkét tényezőcsoport a vonás-agresszió kialakulásának útját is meghatározta egyfelől, illetve a vonás-agresszió megnyilvánulásának is tekinthető másfelől. A vonás-agresszió fontos szerepet játszik Van Gogh öngyilkosságában.

Kulcsszavak: Van Gogh betegsége; öngyilkosság; vonás-agresszió; disztális tényezők; proximális tényezők

Summary: Although in recent decades the literature has paid special attention to Vincent van Gogh's life, work and illness, there has still not been an examination of the connections between his trait aggression and his suicide. The present study traces, in the light of this trait aggression, the predictive factors that can be observed on the path leading to the artist's suicide. Biographical documents, case history data, as well as letters and the findings of earlier research have been used in the course of the analysis. Among the distal suicide risk factors we find a positive family anamnesis, childhood traumas (emotional deprivation, identity problems associated with the name Vincent), a vagrant, homeless way of life, failures in relationships with women, and psychotic episodes appearing in rushes. The proximal factors include the tragic friendship with Gauguin (frustrated love), his brother Theo's marriage (experienced as a loss), and a tendency to self-destruction. Both factor groups on the one hand determined the course of development of the trait aggression and on the other can also be regarded as a manifestation of that trait aggression. It can be said that the trait aggression played an important role in Van Gogh's suicide.

Keywords: Illness of Van Gogh; suicide; trait-aggression; distal predictive factors; proximal predictive factors

Az elmúlt évtizedekben sorra születtek Vincent van Gogh életét, betegségét mélyebb összefüggéseiben elemző tanulmányok, továbbá pszichopatológiáját, a levágott fül történetét többen feldolgozták (1, 2). Ennek ellenére az öngyilkosságát, illetve az öngyilkossága és vonás-agressziója közötti kapcsolatot mélységeiben mindmáig nem tárták fel.

Tanulmányunkban ezért arra vállalkozunk, hogy a festő élettörténeti adatainak és a róla szóló szakirodalmi adatoknak az áttekintésével feltárjuk *van Gogh* vonás-agressziója és öngyilkossága közötti összefüggéseket.

Az agresszió szerepe az öngyilkosság elkövetésében

A kutatási eredmények alátámasztották, hogy az öngyilkosság mögött komplex, egymással bonyolult kapcsolatban álló tényezők állnak. Az öngyilkosság kockázati tényezőiként, illetve rizikófaktoraként azonosították az előzetes kísérletet, a családban előforduló öngyilkosságot, a depressziót, szkizofréniát, szerfüggőséget, testi betegséget, idős kort, egyedüllétet, negatív életeseményeket, személyiségzavart, továbbá a stressz halmozódása is befolyásoló tényezőknek bizonyult (3, 4).

A szuicidium és az agresszió közötti kapcsolatra Freud (1915) hívta fel a figyelmet, ugyanis az öngyilkosságot úgy definiálta, mint a szeretett tárgy ellen irányuló harag kifejeződése, amelyet inkább önmaga felé fordít a személy (5). *Shneidman* azt mondja: „180 fokban elkövetett gyilkosság az öngyilkosság” (6).

A kutatások szerint az önpusztítás, vagyis az autoagresszió nyílt formája az öngyilkosság, míg az indirekt formája az autodestruktív viselkedés. Az öngyilkosság hátterében sokszor az agresszió szabályozási zavara áll, a felgyülemlett elfojtott agresszió, gyakran impulzivitással társulva (7).

Conner és mtsai (2003) a reaktív agressziót teszi felelőssé a szuicidium bekövetkeztéért, vagyis az öngyilkosság egy akut pszichiátriai megbetegedésre, interperszonális problémára adott reaktív válasz, az averzív eseményre bekövetkezett reakció (8).

A kutatási eredmények továbbá alátámasztották major depresszióban, hogy az alkoholabúzus és az impulzív-agresszív személyiségzavar független előrejelzője az öngyilkosságnak, továbbá az impulzív és agresszív viselkedés rizikófaktorok (9). Egy további vizsgálat alátámasztotta, hogy az öngyilkosságot elkövető személyeknél magasabb a vonás-agresszió, mint az egészséges kontrollszemélyeknél (10). A vonás-agresszió a személyiség-struktúra része, személyhez kötött tulajdonság, az egyén túl gyakran, indokolatlanul reagál agresszíven, a hétköznapi helyzetek megélése agresszív megnyilvánulásokat produkál (3).

A vonás-agresszió egyik prediktoraként az anyai deprivációt feltételezik a kutatók, továbbá *Sarchiapone és Jaussent* vizsgálata alátámasztotta, hogy a gyermekkori trauma fontos rizikófaktor a öngyilkos viselkedésnek (11).

Az öngyilkosság rizikófaktorai van Gogh életében

A következőkben a proximális és disztális faktorokat arra alapozva azonosítjuk, hogy az öngyilkosság mögött komplex tényezők állnak, vagyis közvetett, korábbi életesemények, illetve aktu-

ális, jelenlévő helyzetek, stresszorok egymásra hatása okozza többek között a szuicidiumot. Disztális rizikófaktorok elsősorban a pszichoszociális tényezők, mint a kora gyermekkori kedvezőtlen életesemények, izoláció, magány, anyagi problémák, genetikai faktorok. Proximális tényezőknek az aktuális életeseményeket, stresszhelyzeteket, súlyos betegséget tekintjük (12).

1. Disztális tényezők

Kora gyermekkori életesemények, a család

A festő gyermekkori életeseményeit feltárva, már a születése pillanatában azonosítható egy, a későbbiekben konfliktusos kötődést eredményező helyzet. Vincent a nevét, elhunyt bátyja után kapta, ami a későbbiekben mélyen meghatározta életét, illetve önmagáról alkotott képét. Úgy érezte, édesanyja jobban szerette a bátyját, ezért a feltétel nélküli szeretetére csak áhítozhat, képtelen megfelelni az elvárásoknak, nem veheti fel a versenyt az elhunyt testvérrel, de betölteni sem tudja a helyét.

Édesanyja 6 gyermeket nevelt, akik szoros, ragaszkodó kapcsolatban nőttek fel, ami felnőtt korukban, nehézzé tette az elválást mindannyiuknak. A távolság a családtól, az otthontól erős honvágyként gyötörte Vincentet. A lelkesfelelőség édesanyja – a gyülekezet folyamatos figyelő szeme előtt élve családi életét – szigorú légkörben, engedmességre, tisztességre és jó magaviseletre nevelte gyermekeit. Vincent azonban kakukktojás volt, különcségét, zárkózottságát nem értette meg édesanyja, így kettejük kapcsolatát a távolságtartó merevség jellemezte (13).

„Érzem, hogy apa és anya önkéntelenül is mit gondolnak rólam (nem mondom, hogy tudatosan). Olyan vonakodással fogadnak a házukban, mintha egy bozontos kutya költözne be. Vizes manccsal jön be a szobába és egyáltalán, olyan lompos. Mindenkinek útban van, és iszonyatosan hangosan ugat. Egyszóval egy piszkos barom. A kutya tudja, ha itt tartanak, túl nehéz volna elviselni őt, megtérni „ebben

a házban”, tehát meg kell kísérelnie egy másik kutyaólat felhajszoznia. A kutya, bár valójában az apa fia, de kissé hosszan hagyták az utcán, és így kikerülhetetlenül modortalan lett. Apa pedig már évek óta elfelejtette, és valójában soha nem is gondolkodott mélyen arról, amit az atya és fiú közötti kötelék jelent. Így jobb erről hallgatni.” 1883. december (14).

Van Gogh később a pályaválasztásában először az apja által kitaposott ösvényen indult el, aki a papi hivatás felé terelte volna – festői tevékenységét nem támogatta –, azonban társai különöncnek tartották és kiközösítették. A borinage-i bányászok között szolgált lelkészként, bibliaórákat tartott, betegeket ápolt, odaadta pénzét, ruháját, ágycát, mindenét a rászorulóknak. Ő maga egy nyomorúságos viskóba költözött. Mindközben lázított a bányászok között az embertelen állapotok ellen, vitába bocsátkozott a bányaigazgatósággal.

Apjával való viszonya a későbbiekben még feszültebbé vált, ellenmondásos és feloldhatatlan érzések tomboltak lelkében. „Apa nem képes együtt érezni, és együtt élni velem, én pedig nem tudok az ő szemléletébe belehelyezkedni, mert nem kapnék levegőt, és megfulladnék. Ha mesélek apának valamiről, az számára tartalmatlan, mihaszna dolog, és ugyanakkor én is apa prédikálását és fogalmait Istenről, emberről, erkölcsről és az erényről buta locsogásnak érzem.” (14).

Párkapcsolatok

Vincent párkapcsolataiban sem tudta megélni a vágyott boldogságot, próbálkozásai rendre zátonyra futottak. (Két özvegyasszony – Ursula Loyer és Kee Vos Stricker – is visszautasította szerelmét). Különös vonzódást érzett a prostituált nők iránt:

„Erős vonzalmat és szerelmet érzek azokhoz az asszonyokhoz, akiket a papok elátkoznak, elítélnék és megvetnek szöszékük magasából. Én nem átkozom őket, nem ítélem el, nem vetem meg” (14).

„Amikor anyátlan árván, halálosan unottan, félig betegen és nyomorultan, pénztelenül járkáltam az utcán, utánuk néztem és irigyletem azokat az embereket, akik velük mehetek. És ilyenkor az volt az érzésem, hogy ezek a szerencsétlen lányok testvéreim, legalábbis, ami körülményeiket és élettapasztalatukat illeti” (14).

K betűvel jelölte egyik szerelmét leveleiben, az asszonyt várandósan ismerte meg, megszánta és befogadta, azonban a nő nem tudott szakítani életformájával, így útjaik Vincent bánatára különváltak. *Van Gogh* az idősebb nőkhöz fűződő kapcsolatában, mintha a gyermek szeretetigényét igyekezett volna kielégíteni, azonban sikertelenül. Saját családjával a prostituált Sien-nel való kapcsolata miatt került konfliktusba, Margot-val való házasságát pedig a lány családja akadályozta meg. Rachel kegyeiért *Gauguin*-nel versenyzett, de barátja nagyobb eséllyel tarthatott rá számot.

Egy prostituált portréja

Vincent betegsége

A problematikus kapcsolatok mellett betegsége súlyosbította életminőségét. Feltételezett kórkepei között szerepel az akut intermittáló porfiria, digitális túladagolás, ólommérgezés, szkizofrénia, illetve a Meniere-betegség is (1). A differenciáldiagnosztikai szempontok azonban a bipo-

lárís zavart valószínűsítik, amelyről köztudott, hogy növeli az öngyilkosság kockázatát (15).

A tüneteinek száma bőséges: gasztrointesztinális tünetek, székrekedés, vizuális és auditoros hallucinációk vallási tartalmakkal, rohamok, depressziós tünetek, fizikai diszkomfort érzés, alultápláltság, alkoholproblémák, önpusztítás, öncsonkítás, valamint ételként nem szolgáló dolgok (mint pl. kámfor, terpentin, tujon) fogyasztása. Apja visszaemlékezése szerint már 27 éves korában felbukkantak nála a neurózis tünetei, de a komolyabb mentális problémák 30 éves kora körül jelentkeztek.

A lejegyzett tünetek alapján a szakirodalom az akut intermittáló porfiríát valószínűsíti, amelyet a hemoglobin felépítés zavara mellett *gasztrointesztinális tünetek jellemeznek*, mellette gyakori hányás és székrekedés, lassult gondolkodás és mozgás, valamint gyakran észlelhetők *depressziós tünetek*, felléphetnek *epilepsziás görcsre hasonlító rohamok*, időszakos izomgyengeség és bénulások. Az abszint fogyasztására és étkezésre fokozott érzékenység jelentkezhet (1).

A rohamok, hallucinációk, deperszonalizációs, derealizációs tünetek, illetve állapotainak periodikussága az epilepszia tüneteit támasztja alá. *Felix Rey*, Vincent kórházi orvosa epilepsziát diagnosztizált, amit kálium-bromiddal kezelt. Viszont a diagnózist nem erősítik meg a gasztrointesztinális tünetek (16).

A hallucinációk miatt a szkizofrénia gyanúja is felmerült, azonban gondolkodásának koherens volta és érzelmeinek telítettsége ezt cáfolja, illetve az abszint túlzott fogyasztása is magyarázhatja a hallucinációkat, a görcsöket, a mániás rohamokat, valamint a gasztrointesztinális tüneteket. Felmerül az ólommérgezés is, ami memória-problémával, fejfájással, hányással és hasmenéssel jár, illetve a digitális túlادagolás, ami a sárga szín dominanciája miatt lehetséges (bár a sárga hatást többen inkább a tujonfogyasztás következményének vélték). A tujon mellett Vincent kámfort is fogyasztott alvászavaraira. *Dr. Peyron* 1890 májusában beszámol arról, hogy Vincent számos alkalommal mérgezte magát kerozinnal (17).

Lehetséges diagnózisok között szerepel a Meniere-szindróma, a belsőfül megbetegedése,

amelyet szédülés, halláscsökkenés, valamint fülzúgás kísér. Egyes kutatók a dementia paralytica mellett tették le voksukat.

A legvalószínűbb kórképnek mégis a bipoláris zavar mutatkozik, bár Vincent idejében a ma ismert formájában még nem volt nyilvántartott a betegség, és a mániát is csak a 19. század elejétől alkalmazták a hiperaktivitás, felhangoltság, felpörgetettség, késztetés, cselekvés szélsőséges fokozódása esetén (1).

Az öngyilkosság kockázatát különösen növeli a bipoláris zavar: a betegek 10–19%-a kísérel meg öngyilkosságot, ebből 80% a depresszív szakaszban (14). *Van Gogh* valószínűleg a depressziós szakasz végén, a mánia felé közeledve követte el a szuicídiumot.

A halála előtti két évben 6 erőteljesebb krízishelyzet következett be. A krízisek között átlagosan 3–4 hónapnyi nyugalmi időszak volt: az utolsó krízisállapot vége 1890. április 29-e, az öngyilkosság dátuma pedig 1890. július 29.!!! Vagyis 3 hónap elteltével a következő rohamnak kellett volna következnie... (1).

Genetikai vulnerabilitás

Van Gogh-ot foglalkoztatta a kérdés, vajon a művészlét velejárója-e az örület, vagy talán más okai vannak „ideggyengeségének”. A családjában nem volt ritka a pszichiátriai kórképek jelenléte, testvéreit említő tanulmányok is beszámolnak elmezavarokról: *Wilhelmina* nővére elmeotthonban élt, *Cornelius* öngyilkosságot követett el, *Theo* pedig depressziós tüneteket mutatott, aki egy évvel a festő halála után halt meg, szifiliszben (15). Vincent így ír a *Wilhelmináról*:

„Szegény öcsém, idegbajunknak valószínűleg a művészi életmód az oka, ugyanakkor fatális örökség is, mert civilizációnkban nemzedékről, nemzedékre gyengül az ember. Vedd pl. *Wil* húgunkat, aki nem iszik, nem is él könnyelműen, és mégis van egy fényképe, amelyen teljesen olyan a pillantása, mint egy elmebetegé. Egy bizonyossággal több, hogy ha nem akarjuk egészségi állapotunkkal kapcsolatban becsapni magunkat, vegyük tudomá-

sul, azok közé tartozunk, akik a messzi múltból örökölték gyenge idegeiket” (14).

2. Proximális tényezők

Halála előtti közvetlen életesemények bővelkednek a traumatikus, vagy feszültséget és szorongást előidéző helyzetekben. Öccse, Theo volt a mecénása és lelki támasza, az egyetlen, akivel gyakori levelezés útján megosztotta terveit, gondolatait, aki egy biztos pont volt számára a bizonytalan és nyomorúságos körülmények közepette. Ezért Theo nőülésekor (1889. április 17.) teljes kétségbeesés lett úrrá Vincenten, megijedt, hogy elveszítheti testvére figyelmét, szeretetét. Mindeközben a tőle érkező anyagi támogatás miatt lelkifurdalás gyötörte: „talán megérted, hogy betegségembe és a visszaesés lehetőségébe csak akkor nyugodhatom bele valamennyire is, ha látnám, hogy Gauguin és én nem valami semmiségért merítettük ki agyunkat, hanem legalábbis jó képeket alkottunk... szegény maradtál ez idő alatt, hogy engem eltarthass. De én visszafizetem neked a pénzt, vagy visszaadom a lelkemet...” (14). A függés és függetlenség kettős súlya nehezedett Vincent vállára.

Vincent és Gauguin

Külön említést érdemel Gauguinhez fűződő kapcsolata, akivel Arlesban közös háztartásban, szinte szimbiozist alkotva élt. Bálványozta őt, először barátjának, később vetélytársának tekintette, mindeközben apai elismerést is várt részéről. Tovább színezte kapcsolatukat van Gogh feltételezett, látens homoerotikus vonzalma Gauguin iránt.

1888 decemberében 2 üres széket festett van Gogh, szimbolikájában az üres székek az eltávozott emberre utalnak, az elmúlásra, veszteségre (18). Gauguinnal ebben az időben már egyre jobban eltávolodtak egymástól, a végleges szakítás már ott lebegett a kapcsolatuk felett.

A képeken látható székek annak az arles-i háznak a berendezési tárgyai voltak, ahol van Gogh

és Gauguin két hónapot töltött együtt, s ezeken a székeken ülve folytattak hosszú beszélgetéseket, élénk vitákat egymással. Van Gogh egyik levelében így ír a két festményről: „Közben, mondhatom, két utolsó képem valóban mókás. Egy sárga szalmaülésű szék a piros téglákon, a fal előtt (nappal). Azután megfestettem Gauguin székét, színe piros és zöld, esti világításban. A fal és a padló szintén vörös és zöld. A széken két regény van és egy gyertya.” Míg saját széke rusztikusan egyszerű, Gauguin széke elegánsabb, kényelmesebb, egyes elemzők szerint nőies. A festményeken látható székek egy különös barátság tragikus történetére utalnak.

Van Gogh életében már kora gyermekkor óta az üres szék, mint metafora, volt jelen.

Vincent nevű halott bátyja széke mindig üresen állt a családi étkezőasztal körül. Későbbi emlékeiben édesapja üres széke is felidéződött: „Amikor papát kikísértem az állomásra, addig néztem utána, míg az egyre távolodó vonat füstjét látni lehetett. Hazatérve megpillantottam papa székét a tegnapról otthagytott könyvekkel és újságokkal borított asztal mellett, s annyira kétségbeestem, akár egy kisgyermek, pedig tudtam, hogy hamarosan újra találkozunk” (18).

Kedvenc írója, Charles Dickens haláláról a Graphic című londoni lap egyik számában Dickens üres széke címmel megjelent rajzról értesült, melyet Luke Fields készített. Amikor az író halála előtt Edwin Drood című, befejezetlenül maradt könyvén dolgozott, a kiadó kirendelt mellé egy illusztrátort Luke Fields személyében. Aznap, amikor Dickens meghalt, és Fields belépett Dickens dolgozószobájába, már csak az üres székével találkozott. A megdöbbentő és szomorú látvány ihlette a rajzot. Van Gogh bátyjának, Theónak írt egyik levelében van Gogh a Dickens üres székéről készült rajz kapcsán írta: „Üres

Van Gogh: Van Gogh széke pipával, 1888. december

székek, akad belőlük jó néhány, számuk egyre gyarapszik, s aztán előbb vagy utóbb már semmi más nem lesz... csak üres szék” (18).

Van Gogh székei nem üresek. A saját székére pipát festett. A festő még halála napján is pipázott. Egyik levelében leírja, hogy azért vált szokásává, mert *Dickens* egyik megjegyzésében olvasta, hogy az öngyilkosság megelőzésének ez a legjobb módszere. *Gauguin* székén gyertyák és könyvek vannak. A könyvek édesapja „tegnaptól otthagytott könyvei” lehetnek, a gyertyák pedig a gyász jelképei.

Van Gogh a képek megfestése előtti két évben (1886–1888) Párizsban él műkereskedő öccsénél, Theónál. Festészetet tanul. Ez alatt az idő alatt mintegy 200 képet fest. Önmagát keresve fő témája saját arca. Megismerkedik Párizs művészvilágával, többek között *Paul Gauguin*nel, aki nagy hatással van rá. 1888 februárjában elválnak útjaik, *van Gogh* egy délfrancia kisvárosba, Arles-be utazik, mert napsütötte vidékre vágyik. Kapcsolatuk megmarad, leveleznek egymással.

Van Gogh: Emlékezés az etteni kertre, 1888. november

Arles-ban először a Carrel fogadóban vesz ki egy szobát. Miután összekülönbözik a fogadóssal, az öccse által küldött havi apanázból egy kis két szobás házat bérel. A ház külső homlokzatát sárga színre festi, és „sárga háznak” nevezi el. A sárga, a Nap színe nemcsak az ekkor festett képein, hanem háza falán is megjelenik. Nappal a mezőn vagy a parkban fest, az estéit a Café de la Gare-ban tölti. Mértéktelen mennyiségű abszintot fogyaszt, és erősen dohányzik.

Valószínűleg a korszellemből fakadó olvasmányélmények hatására ekkor alakul ki az a meggyőződése, hogy művész csak fogyatékos lehet; a művészetnek használ, ha az alkotó valamilyen testi vagy lelki fogyatékoságban szenved. Ugyanakkor terveket sző. Szeretne művésztelepet alapítani, és arról fantáziál, hogy *Gauguin* lesz annak vezetője. E cél megvalósítása érdekében meghívja *Gauguin*t Arles-ba. *Van Gogh* öccse, Theo elad néhány *Gauguin*-művet, s egyben ráveszi, hogy viszonzásul eleget tegyen *van Gogh* meghívásának. *Gauguin* több hónapig halogatja utazását. *Van Gogh*-gal szemben ambivalens érzéseket táplál. Elismeri tehetségét, de nem érzi jól magát a társaságában. *Gauguin*nek akkoriban egyre nagyobb sikerei voltak, megbecsült vezetője lett a Bretagne-ban köréje csoportosult festőknek. Párizs közelsége is vonzerőt jelentett a számára. Végül rászánta magát egy rövid két hónapos utazásra. 1888. október 23-án meg is érkezett Arles-ba.

Kezdetben úgy látszott, hogy *Gauguin* érkezésével *van Gogh* több tudatos és tudattalan vágya teljesül. Úgy gondolja, közösen elkezdhetik a művésztelep felépítését, ezzel festőtársát támogathatja anyagilag is, „ami az enyém, annak fele legyen az övé” alapon. Ahogy egy pszichanalitikus elemzésben olvasható, *van Gogh* úgy rendezte be *Gauguin* számára a vendégszobát, mintha egy nő számára készítené. Theónak erről így ír: „Ha valaki meglátogat, a legszebb szobát kell kapnia, amelyet a lehető legjobban akarok berendezni, tényleg úgy, mint egy művészi kis hölgyosztályt...”. Kidekorálta napraforgó csokrokat ábrázoló képekkel és elegáns bútorokkal. Az egyik bútor egy kecses karosszék volt, amelyet később megfestett a *Gauguin* karosszéke című festményen. *Van Gogh* eredeti tervei szerint *Gauguin* vezette volna a háztartást, a főzést is beleértve.

A későbbiekben azonban szinte semmi nem valósult meg eredeti elképzeléseiből. *Gauguin* érkezését követő rövid időszak után fokozatosan súlyos konfliktus alakult ki köztük. *Gauguin* lekezelő, időnként goromba volt vele, akinek minden erejére szüksége volt, hogy visszatartsa indulatait a felette basáskodó *Gauguin*nel szemben, akinek Arles-ban is sikerei voltak a

nőknél, és ez éles el-
lentétben állott *van Gogh* kudarcával.

A két festő személyisége és a festészetéről vallott felfogása is élesen különbözött egymástól. *Van Gogh* a természetben festett. Az eléje táruló látványt örökölte meg. *Gauguin* ezzel szemben a „lényeket” festette, sokszor emlékezet után, műteremben, előre végiggondolt koncepció alapján, és nem érdekelték a konkrét, körülötte zajló események.

Egy dologban azonban hasonlóak voltak, mindketten nyersen képviselték saját érdekeit. Így a „két dudás egy csárdában” esete valósult meg a sárga házban, ahol a férfias nádfonató és a nőies karfás széken üldögélve ádáz harcot vívtak egymással. A független élethez szokott *van Gogh* napi parancsokat kapott *Gauguintól* a helyes életvitelt és a festészeti megoldásokat illetően.

Van Gogh: Az arles-i nő – Madame Ginoux, 1888. december

ban együtt voltak barátjával, és *van Gogh* abszintot ivott, minden közvetlen előzmény nélkül hirtelen megragadta a poharat, és azt a benne lévő alkohollal együtt *Gauguin* fejéhez vágta. Amikor *Gauguin* ezekben a napokban lefestette barátját, *van Gogh* a festményhez hozzáfűzte, „igen, ez vagyok én, de mint tébolyult”.

Van Gogh is ekkor festette le *Gauguint*, pontosabban a székét, a magáéval egy időben. Ebbe a székbe sűrítette minden addig többé-kevésbé legyűrt, elfojtott indulatát. Egyben cselekvési programot is kódolt bele, amely az elválás rémképét aktivizálva beindult azon a tragikus, karácsony előtti napon, 1888. december 23-án, amikor *Gauguin* váratlanul és szó nélkül ismeretlen céllal elhagyta a sárga házat. *Van Gogh* ekkor a nyomába szegődött egy borotvakéssel. Fejében az lüktetett, hogy bármire képes, még *Gauguin* megölésére is, hogy visszatartsa barátját. Amikor azonban meglátta őt, hirtelen megfordult és elfutott. Visszaérve a házba, levágta bal fülét, majd becsomagolta és elvitte a kisváros bordélyházába, ahol egy Rachel nevű örömlánynak adta ajándékba. Amikor innen visszatért a sárga házba, már várták. Azonnal beszállították az arles-i gyógyintézetbe. *Gauguin* az éjszakát biztonsági okokból egy szállón töltötte, majd másnap elutazott Arles-ből.

Öncsonkítás, a fül levágása

Sokan kutatták Vincent különös öncsonkításának hátterét, többféle magyarázat és feltételezés született. Egyesek a támadásban, amit *Gauguin* felé tett, az apa elleni agresszió kifejeződését, annak szimbolikáját vélik felfedezni, míg a fül eljuttatása a prostituálthoz az anyjához fűződő érzelmek komplikáltságára utalhat. Mások szerint az arles-i bikaviadalok hatása jelenik meg a festő cselekedetében, ott ugyanis a matador a legyőzött bika fülét hódolata jeléül hölgyének ajándékozta. Bizonyos kutatók szerint az öncsonkítás a *Gauguin*hoz fűződő kapcsolat fallikus szimbóluma is lehetett. De mások szerint Theo figyelmét szerette volna felhívni magára, aki ebben az időben jegyezte el kedvesét, és talán kevesebb figyelemmel fordult testvére felé.

Gauguin: Van Gogh napraforgókat fest, 1888. december

Egyre nőtt a feszültség a két festő között. A józan, tárgyilagos *Gauguin* mindezt végig világosan látta, *van Gogh* viszont Theónak írott leveleiben eleinte próbálta kisebbíteni a bajt. Ekkor festett képeinek stílusán *Gauguin* erős hatása érződik. *Gauguin* visszaemlékezése szerint december közepén, amikor éppen egy kávéház-

Az öncsonkítás hónapjában gyakran írtak a helyi lapok egy Jack nevű férfiről, aki prostituáltakat csonkított meg, alkalmanként a fülüket vágta le. Bizonyos feltételezések szerint Vincent ezekkel a prostituáltakkal azonosult. Felmerült annak a lehetősége is, hogy a gyakran jelentkező hallucinációit a fülében található idegeknek tulajdonította, ezért vágta le azt (2). A legvalószínűbb magyarázat azonban a Gauguin-nel való kapcsolatból fakadó feszültség és belső elfojtott harag felszínre törése, amelyet csakis önmaga felé tudott kifejezni.

Egyik levelében azt írja öccsének, Theonak, a fülvágást követő időszakból (1889. március), hogy a környékiek beadványt intéztek a helyi polgármesterhez, mivel „olyan embernek mondanak, akit nem engedhetnek szabadon élni” (14).

Vincent van Gogh: Önarckép

„A rendőrbiztos vagy a rendőrpárancsnok úgy intézkedett, hogy újra kórházba vigyenek. Mindenesetre most már napok óta lakat alatt tartanak, és egy betegápolóval őriztetnek, anélkül, hogy vétkem bebizonyították volna, vagy egyáltalán bizonyítható lenne” (14).

1890. július 27-én feltételezhetően egy újabb roham kezdete előtt öngyilkosságot követ el, mellkason lövi magát. Komolyan megsérül, mégis saját lábán megy haza. Theo azonnal odautazik, amint értesül a történetkről. Vincent szenvedését palástolva pipázik és beszélget testvérével. Július 29-én, éjjel fél kettőkor hal meg. Theo azt írja feleségének: „utolsó szavainak egyike ez volt: akartam, hogy már vége legyen”, és így is volt (14).

Megbeszélés

Van Gogh életeseményeit áttekintve, a megőrzött leveleiből építkezve egyértelműen kirajzolódik a festő portréja. Gyermekkorában a kielégületlen szeretetvágy, a korai anya-gyermek

kapcsolat konfliktusa adalékul szolgálhatott Vincent magas vonás-agresszió szintjéhez, ami a későbbiekben azonosítható módon megmutatkozott.

Számos tanulmány alátámasztja, hogy a korai traumatikus pszicho-szociális hatások (szeparációs élmény) kárososítják a stressztűrést, illetve fokozott szorongásos állapotot okozhatnak, ami pedig talaja lehet az elfojtott agresszió alapuló szuicídiumnak.

Édesapjával való viszonya is ellentmondásos volt, a kölcsönös meg nem értés a tehetetlenséggel párosulva egy fokozódó feszültséget generálhatott. A párkapcsolati sikertelenségeket, visszaütéseket a festő a személyének, lényének szóló üzenetként értékelte. Intim kapcsolatot nem sikerült kialakítania, illetve megtartania, mind szerelmi, mind baráti kapcsolatai kudarcba fulladtak, amelyek belső feszültségeit, szorongásait növelhették.

Mindezekkel párhuzamosan folyamatosan önpusztító, öndesztuktív életet élt, dohányzott, alkohollal, kerozinnal, tujonnal mérgezte magát, betegsége tovább súlyosbította életminőségét.

Vincent festőként szenvedélyesen dolgozott, termékeny alkotó volt, azonban a közvélemény előtt teljesen ismeretlen volt munkássága, komoly anyagi problémákkal küszködött.

*Gauguin*nel való kapcsolata során vonás-agressziójának jelei látványosan megmutatkoztak: a kocsmában hirtelen felindulásból hozzávágta a poharat, majd másnap *Gauguin*re törve megtorpan, s elrohanva a saját fülét vágta le. Öncsonkító cselekedetéből arra következtethetünk, hogy egy konfliktushelyzetben mások felé irányuló agresszív érzést önmaga fele fordítva tudta megélni. Nem adott teret annak, hogy haragját kifele fordítsa, belül marcangolta lelkét, azonban elkerülhetetlen volt, hogy egyszer robbanásszerűen tör a felszínre a dühe, a nyomorúsága. *Van Gogh* a barátja ellen irányult indulatait maga ellen fordította, és megcsonkította, testi és lelki értelemben fogyatékosná tette önmagát. Visszariadva a gyilkosságtól, egy másik tudattalan, öndesztuktív program lépett életbe. Ennek megvalósításához először fülét, majd másfél évvel később életét kellett feláldoznia.

Vincent életútjában az öngyilkosság szakirodalmából ismert rizikófaktorok jól azonosíthatók, melyekből mozaikszerűen állt össze a szuicídiumot elkövető egyén profilja, amelyben felismerhetőek a vonás-agresszió prediktorai és megjelenési formái.

Irodalom

1. ARNOLD W:
The Illness of Vincent van Gogh, *Journal of the History of the Neurosciences*, 2004; 13. 22–43.
2. MCKINLEY RUNYAN W:
Why did Van Gogh cut off his ear?
The problem of alternative explanations in psychobiography, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1981; 40. 1070–1077.
3. TRINGER L:
A pszichiátria tankönyve, Semmelweis Kiadó, Budapest, 2010
4. VAN ORDEN K, WITTE T,
CUKROWICZ K, BRAITHWAITE S,
SELBY E, AND JOINER T JR:
The Interpersonal Theory of Suicide, *Psychol Rev.* 2010; 117: 575–600.
5. FREUD S:
Gyász és melankólia. In: Ösztönök és ösztönsorsok. Sigmund Freud művei VI. Filum kiadás. 1915; 1997
6. SHNEIDMAN E:
Voices of death. Harper and Row, New York 1980
7. TEMESVÁRY B:
Direkt és indirekt önpusztítás, avagy hogyan lehet a „szuicidogén klímát” csökkenteni?, *Egészségtudomány*, 2010; 54. 45–53.
8. CONNER KR, DUBERSTEIN PR, CONWELL Y, CAINE E:
Reactive aggression and suicide: Theory and evidence, *Aggression and violent behavior*, 2001; 8, 413–432.
9. DUMAIS A, LESAGE AD, LALOVIC A, SÉGUIN M, TOUSIGNANT M, CHAWKY N, TURECKI G:
Is violent method of suicide a behavioral marker of lifetime aggression? *American Journal of Psychiatry*. 2005, 162, 1375–1378.
10. DOIHARA C, KAWANISHI C, YAMADA T, SATO R, HASEGAWA H, FURUNO T, NAKAGAWA M, HIRAYASU Y:
Trait aggression in suicide attempters: a pilot study, *Psychiatry Clin Neurosci*. 2008, 62, 352–354.
11. SARCHIAPONE M, JAUSSENT I, ROY A, CARLI V, GUILLAUME S, JOLLANT F, MALAFOSSE A, COURTET P:
Childhood trauma as a correlative factor of suicidal behavior – via aggression traits. Similar results in an Italian and in a French sample. *European Psychiatry*. 2009; 24, 57–62.
12. ROY A, GORODETSKY E, YUAN Q, GOLDMAN D, ENOCH M:
Interaction of FKBP5, a Stress-Related Gene, with Childhood Trauma Increases the Risk for Attempting Suicide, *Neuropsychopharmacology*. 2010; 35, 1674–1683.
13. HUGHES R:
Tragic Destiny in the life and death of Vincent Van Gogh, [http://www.szondiforum.org/Richard%20Hughes%20Van%20Gogh%20Article\).pdf](http://www.szondiforum.org/Richard%20Hughes%20Van%20Gogh%20Article).pdf)
14. DÁVID K:
Van Gogh válogatott levelei. Háttér Kiadó, Budapest, 2006
15. CAROTA A, IARIA GUISEPPE BERNEY A, BOGOUSSLAVSKY J:
Understanding Van Gogh s Night: Bipolar Disorder, *Neurological Disorders in Famous Artist. Frontiers of Neurology Neuroscience*, Basel, Karger, 2005; 19, 121–131.
16. BORG M, TRENITE D, KASTELEIJN N:
The cultural context of diagnosis: the case of Vincent van Gogh, *Epilepsy and Behavior* 2012; 25, 431–439.
17. CALDARONE J:
The Cypress Trees in „The Starry Night”: A Symbolic Self-Portrait of Vincent Van Gogh, *Art and Art history*, 2010; 1–22.
18. NAGER A H:
A két üres szék, *Enigma*, 1998. 38–48.